

III.

60 DNÍ NÁRODA OKTÓBER - NÁDEJ A ÚSTUP

POVSTANIE

GUSTÁV MURÍN

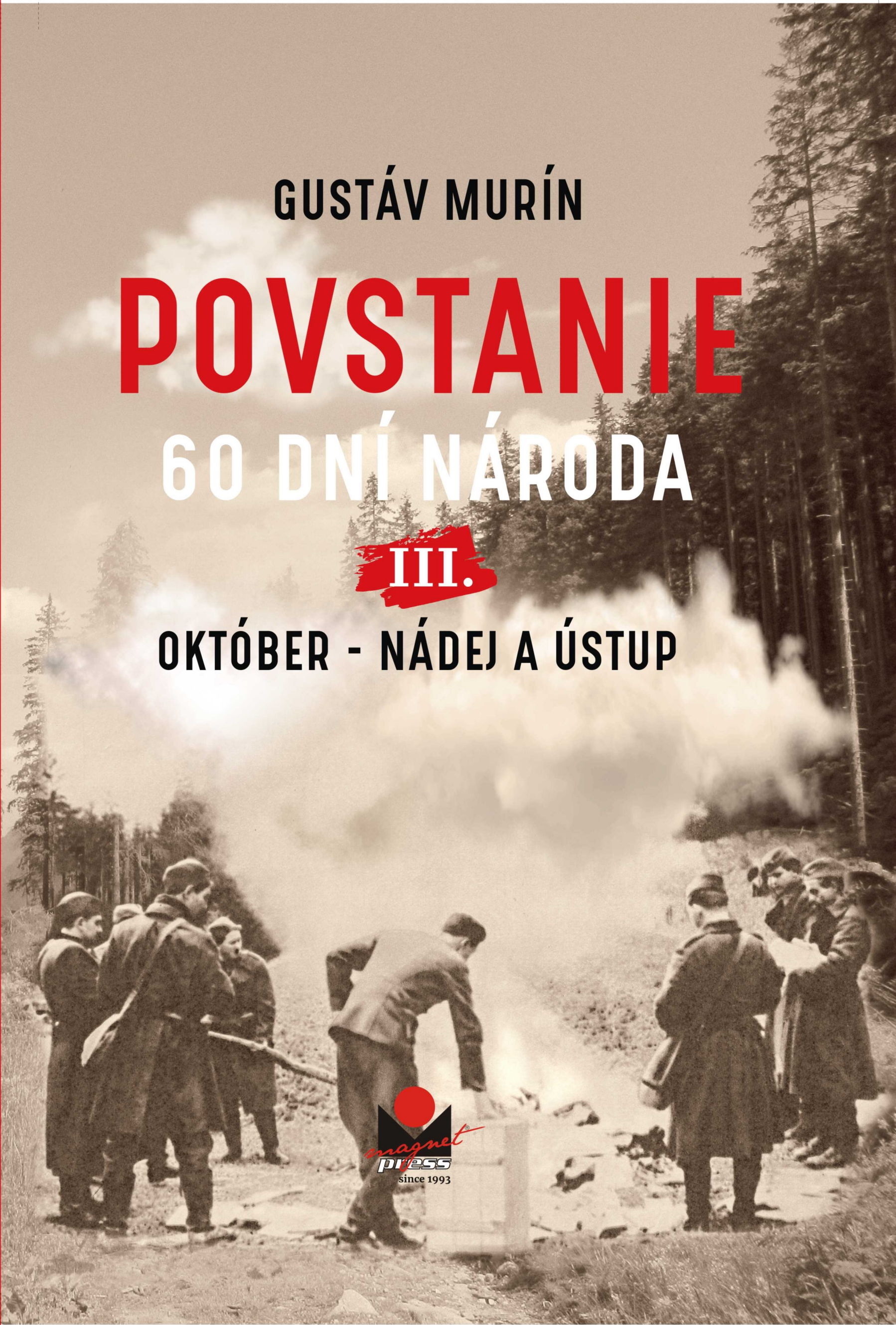
GUSTÁV MURÍN

POVSTANIE

60 DNÍ NÁRODA

III.

OKTÓBER - NÁDEJ A ÚSTUP

Gustáv Murín

Povstanie III.

60 dní národa

Október - nádej a ústup

Návrh obálky: Igor Vadovič

Zodpovedný redaktor: Ján Begala

Printové vydanie MAGET PRESS

Autor ďakuje Literárnemu fondu za možnosť začať prácu na rukopise v prajnom prostredí DSS Timrava na Peknej Vyhlíadke v Starom Smokovci, kde vždy nachádza tvorivú podporu jeho osadenstva vedeného pani Jankou Krolákovou.

1. 10., nedeľa, ráno jasno, pribúdanie oblačnosti a dážď, 12 °C

O 01:30 h ráno prepadli príslušníci Osobitnej partizánskej brigády „Gottwald“ obec Vondrišiel (dnes Nálepkovo). Prvá skupina 35 partizánov vyzbrojená ťažkým guľometom a 9 samopalmi prenikla k žandárskej stanici a premohla miestnych Nemcov. Poštový úrad obsadila druhá skupina 10 partizánov vyzbrojená 3 samopalmi. Tretia skupina 20 partizánov vyzbrojená 6 samopalmi obsadila banku. Štvrtá skupina 20 partizánov vyzbrojená 3 ľahkými guľometmi útočila pri píle a kaštieli. Piata skupina 19 partizánov ostala v zálohe. V boji zabili 65 a zranili 20 nacistických vojakov, piatich zajali. Z miestnych ozbrojených Nemcov padli pätnásť a 4 boli zajatí. Okrem zbraní partizáni ukoristili aj vojenské a žandárske uniformy.

Trojčlennú partizánsku hliadku zaskočili nacisti pri Horných Našticiach. Dvaja partizáni, z toho jeden žandársky strážmajster, boli ťažko ranení granátmi a „fašisti ich dobili automatmi“. Tretieho zajali, v Bánovciach nad Bebravou podrobili výsluchu s mučením a potom cez väznicu v Trenčíne poslali do koncentračného tábora.

V Tisovci zorganizovali verejnú zbierku v prospech ranených vojakov a partizánov s týmto výsledkom („Deň po dni“): „20 255 korún, 86 košiel, 128 uterákov, 61 párov ponožiek, 52 spodkov, 24 plachát, 1 pižama, 8 obrusov, 11 hlavníc komplet, 25 párov rukavíc, 36 vreckoviek, 9 šálov, 8 viest, 6 svetrov, 6 čiapok, 4 nohavíc, 3 páry bagandží, 1 čižmy, 2 zápästky, 2 kabáty, 1 chránítka na uši, 1 onuce a značné množstvo potravín...“

Začiatkom októbra sa do bojov zapojili oficiálne 3 partizánske zväzy, 6 brigád a 20 samostatných oddielov v celkovom počte 15 845 bojovníkov. Medzi nimi boli aj vojaci, ktorí stihli utiecť pred odzbrojením dvoch východoslovenských divízií. Problém bol v tom, že väčšina sa stiahla na povstalecké územie a pomáhali jeho obrane na jednotlivých frontoch, takže ich činnosť v tyle nepriateľa (na čo boli partizáni najlepšie uspôsobení) takmer ustala.

Keď sa nemeckému veleniu už zdalo, že obrana povstalcov pri Banskej Štiavnici povolí, tí prešli naopak do prekvapujúceho protiútoky a zatlačili nacistov k Hronu. Nemci vzdali čelný tlak a rozhodli sa povstaleckú obranu obísť cez hory.

Správa veliteľa Hlavného veliteľstva partizánskych oddielov na Slovensku (HŠPO) k tomuto dňu konštatuje: „Zistil som, že príslušníci partizánskych oddielov nechovajú sa a nevystupujú na verejnosti tak, ako sa majú chovať a vystupovať disciplinovaní príslušníci organizovaných vojenských jednotiek... Preto zakazujem každé svojvoľné výčiny jednotlivcov, ako i skupín partizánov...“ Vyskytlo sa

totiž rabovanie a násilnosti na civilnom obyvateľstve. Časť rabovačov sa následne podarilo lokalizovať, odzbrojiť a v niektorých prípadoch aj popraviť.

Týmto dňom HŠPO poveril 1. partizánsku brigádu Stalin zabezpečiť 75 kilometrov dlhú obranu západných a severných okrajov Veľkej Fatry. To bolo možné, pochopiteľne, len obsadením prístupových ciest a dolín, na čo bola vyčlenená skupina s 25 dôstojníkmi, 587 vojakmi, dvomi protitankovými kanónmi, 3 ťažkými a 12 ľahkými guľometmi, 10 samopalmi, 455 puškami a výnimočne dostatočnou zásobou streliva. Mimochodom, bolo to menej než desať bojovníkov na jeden kilometer a líniu sa podarilo držať len vďaka tomu, že nacisti postupovali vopred známymi horskými cestami.

V oblasti Vysokých Tatier operovala od októbra 1944 bojová skupina SS Wittenmayer, ktorej velil SS-Sturmbannführer Fridrich Wittenmayer. Táto nemecká jednotka uskutočnila vo vysokohorských dolinách Tatier niekoľko diverzných akcií proti partizánom.

Dnes sa v Detve konala jediná verejná slávnostná prehliadka partizánskych jednotiek. S významných predstaviteľov Povstania boli prítomní Golian, Šmidke, Asmolov a Šverma. Po sovietskom vzore jednotky následne odpochodovali na front. Šverma ako komunistický poslanec všetko hlásil do Moskvy a odtiaľ ho jeho stranícki šéfovia nabádali, aby neváhal navrhnúť do zostavy jednotiek, ktorým chýbali najmä zbrane, ako posilu – osvetových dôstojníkov! Niečo ako politrukov, a to vraj zastaví nacistov, hlavne aby boli ich heslá úderné...

Došlo to tak ďaleko, že spolu so sovietskym filmárom a komisárom 2. parabrigády, Gliderom, už naplánovali na 28. 10. víťazné defilé sovietskej a povstaleckej armády v Banskej Bystrici. Defilé v ten deň bolo, ale sovietska armáda ostala ešte ďaleko a povstalecká roztratená po lesoch... A nacisti si na tú slávu zohnali filmárov vlastných.

V tento deň bol Einsatzkommandom 13 odvedený starosta obce Kamenná Poruba. Bez zjavnej príčiny o päť dní neskôr postrelený a hodený do povestnej krypty na žilinskom cintoríne, kde v dlhých mukách dokonal.

O osude internovaných príslušníkov dvoch východoslovenských divízií sa dozvedáme na príklade podplukovníka jazdectva Juraja Tibora Dualského. Ako veliteľ pešieho pluku 7 v Liptovskom Sv. Mikuláši bol odoslaný na východné Slovensko k 2. pešej divízii. Po vypuknutí SNP boli obe východoslovenské divízie odzbrojené a vojaci boli internovaní v nemeckom zbernom internačnom tábore č. 147 dag. VH. Po troch týždňoch internácie sa mu podarilo zbehnúť a po strastiplnej dvojtýždňovej ceste dorazil z Nemecka do Bratislavy. Osobne na MNO požiadal o okamžité prepustenie zo slovenskej armády. Jeho žiadosti bolo vyhovené a týmto dňom bol preložený do trvalej výslužby.

Jesenné dažde rozborili napochytro postavené kryty povstalcov v Ľupčianskej a Ludrovej doline. Pozície obsadil prápor kapitána Kunica a ten nariadil postaviť („Pamäť ľudu 3“): „... pevné a teplé zemľanky, silné a bezpečné strelištia a pozorovateľne. Drevo sme doviezli z Liptovskoosadskej pily a z okolitých lesov. Klinec, kramle a najmä

dechtový papier boli pre nás problémom. Dozvedeli sme sa, že v Liptovskej Teplej je továrnička na papier, ale že sú v nej Nemci. No práve preto si musíme ísť poň... Vypozorovali sme, kedy z Nemeckej Ľupče (dnes Partizánskej Ľupče) odtiahne tanková hliadka... zaviezli sme sa ta... preobliekli sme sa do murárskych šiat, granáty a pištole sme si vložili do vrecák a išli sme nakupovať. Platiť sa neplatilo, napísala sa potvrdenka, naložilo sa všetko na 5 sedliackych vozov a pekne nerušene, poškúliac bokom na Nemca sledujúceho nás a spytujúceho sa, čo budeme stavať, odviezli sme náklad domov – do hôr...”

Partizáni pod velením nadporučíka Jána Katrušina ešte v nočných hodinách napadli a zahnali nepriateľskú stráž pri moste cez rieku Hnilec a vtrhli do obce, kde obsadili poštu, žandársku stanicu, obecný úrad aj sídlo miestneho nemeckého veliteľa. Nacisti zanechali po sebe 15 mŕtvych a príslušný počet zbraní a streliva. Partizáni na miestnej železničnej stanici objavili dva zablúdené vagóny, ktoré boli určené na východný front a obsahovali balíky pre nacistických vojakov a dokonca aj dámsku bielizeň. Časť nákladu odniesli, ostatné rozchytali miestni obyvatelia...

Povstaleckej armáde pomáhalo obyvateľstvo aj užitočnými informáciami. Tak sa na veliteľstvo obranného úseku Kosatec dostavili občania z Liptovského Hrádku. Vraj na miestnej stanici stoja už dlhší čas dva vagóny s vojenským výstrojom, o ktorých Nemci nevedia. Tak vďaka nim a hlavne s pomocou železničiarov boli oba vagóny presunuté bočnou koľajou k vzdialenej pile z dohľadu okupantov („Nezabudnite na Telgárt“): „... o ostatné sa postaral kapitán Krampľ s jeho chlapcami.

O dva dni mali naši vojaci dostatok prikrývok, obuvi a rôznych iných potrebných súčastí odevu“.

V tento deň sa v Klube v Bratislave zišli provládni literáti, aby posúdili návrh „Ohlasu“, ktorý vypracoval bývalý bonviván a v tej dobe hlavný propagandista Tido Gašpar. „Ohlas“ mal odsúdiť Povstanie, ale prítomní už videli za horizont a nechceli sa kompromitovať tým, že by sa podeň podpísali. Pozoruhodné na tom je, že medzi nimi bol aj známy komunistický básnik Ján Poničan. Tak vypracovali svoju verziu, ktorú si nechali odsúhlasiť im naklonenému ministrovi vnútra Šaňovi Machovi. Ale nech ten text obracali, ako chceli, ťažko aj medzi sebou zháňali signatárov a nakoniec bolo rozhodnuté, že spisovateľský „Ohlas“ proti Povstaniu bude publikovaný bez podpisov. To rozčúlilo národno-socialistického (teda nacistického?) Mikuláša Gaceka, ktorému sa nepáčilo, ako sa z celej planej aféry vykrútil básnik Smrek, hoci pracoval na Úrade propagandy priamo pod Gašparom. Takto Smreka vo svojom denníku opísal: „Mal vraj byť tam (t.j. v Povstaní) s Lacom Novomeským, s Jožom Felixom, Michalom Chorvátom – medzi svojimi spolupracovníkmi z *Elánu*. A skrýva sa tu (v Bratislave), sám nevie, či je, lež svojim vlašným, bezfarebným postojom otravuje povetrie... on sa i v novom živote vynájde! Má schopnosť prispôsobovať sa, udržať sa na povrchu, dobre sa mať, dovoliť si chodiť na večere a pod viechu zo dňa na deň...“ Gacek sa mýli len v tom, že Smrek síce preplával po vojne do nových vôd relatívne bez ujmy, ale komunistická diktatúra ho nakoniec vytlačila na dlho z verejného priestoru. Básnik nesmel publikovať...

2. 10., pondelok, dážď po celý deň, 14 °C

Ráno začali nacisti útok na Sv. Kríž z dvoch smerov – od Handlovej za podpory štyroch tankov a od Lovče tiež štyroch tankov. Predchádzala tomu silá delostrelecká a mínometná príprava. Tú partizáni držiaci Sv. Kríž neustáli a začali v zmätku ustupovať cez postavenie pravého krídla roty parašutistov, ktorých strhli so sebou. Až na priamy zásah veliteľa nadporučíka letectva Juraja Meška sa vojaci vrátili do pôvodného postavenia. Príkladom im boli obrancovia ľavého krídla roty, ktorí z bezprostrednej blízkosti zničili dva nepriateľské tanky protipancierovými puškami a pechotu za nimi rozprášili. Rota odolala opakovaným útokom toho dňa. K paradoxom Povstania patrí, že svokor nadporučíka Meška bol funkcionár Hlinkovej gardy a keďže na Slovensku patrí „bližšia košeľa, než kabát“, vymohol si zaľka po potlačení Povstania zo zajatia, aby dcéra neplakala.

Povstalci boli už viac ako mesiac v boji a ešte stále si neosvojili základné pravidlá prežitia na bojisku – dobre vybudovanú obranu. Náčelník štábu armády major gšt. Július Nosko narazil pri inšpekcii na nadporučíka, veliteľa mínometnej čaty, ktorého sa opýtal: „Prečo sa neopevňujete?“ Odpoveď ho šokovala: „Sme tu len druhý deň a nevieme, či tu ostaneme.“ Lenivosť a ľahostajnosť k bežným vojenským povinnostiam, ako je okamžité budovanie zákopov a krytov potom práve takéto jednotky stálo materiál, ale čo je horšie – aj ich životy. Keď im na hlavy začali dopadať nepriateľské granáty, už bolo neskoro sa zakopávať. A keď už sa aj k takejto bojovej činnosti odhodlali,

komentoval to vo svojom vševojskovom hlásení náčelník štábu armády major gšt. Nosko takto („Armáda v SNP“): „Mnohé z okopov, ktoré si mužstvo vykopalo, sú tak umiestnené, že majú výstrel len na niekoľko metrov a potom až od 1 km vyše, kde je streľba z pušky na takú vzdialenosť plytvaním streliva... Mnohé okopy, ktoré kopali civilisti, sú prakticky nepoužiteľné – sú bez streleckého stupňa, takže vojak z nich vôbec nemôže strieľať...“

Na vtedy aktuálne pripomienky náčelníka štábu armády majora gšt. Noska nadviazal po rokoch nemecký historik Dr. Wolfgang Venohr týmto hodnotením („Konfrontácia...“): „Slováci bojovali na počudovanie veľmi rozdielne. Niekedy veľmi dobre, niekedy zle. Sprvoti vôbec nechápali taktickú poučku pre vojnu v hornatom kraji: "Kto ovláda výšiny, ovláda aj doliny." Tak boli vždy, sediac v dolinách a mestách, prepadnutí z výšin a prinútení k rýchlemu ústupu. Takto stratili celú Nitriansku dolinu od Topoľčian až po Kľačno. Až pri Hámroch a Sv. Kríži sa správali inak a hneď aj s pozoruhodným výsledkom. Od Prírody boli bezpochyby udatní, ale ich bojová skúsenosť bola nepatrná...“

Na smere Svätý Kríž nad Hronom (dnes Žiar nad Hronom) – Kremnička podnikol prápor Schill prieskum bojom. Podľa záznamov partizánskej skupiny Sitno sa im partizáni údajne postavili na odpor s pomocou opusteného nepojazdného povstaleckého tanku. Údajne ho zakopali až po hlaveň a jeho paľbou zničili tri tanky. Veriť sa však dá hlavne tomu, že jeho partizánska obsluha pri tom celá zahynula...

Výsadeková skupina Il'ju Danyloviča Dibrovu sa od Martina s pomocou Veličkových sprievodcov dostala až do Zemianskeho Podhradia. Tu odzbrojili celú žandársku stanicu a hliadku finančnej stráže. Na pomoc si zobrali náhodne vybraného obecného notára Vojtecha Bundu, ktorý však už bol zapojený do ilegálnej činnosti. Tak Dibrovu prehovoril, aby zbrane vrátili. Stalo sa, ale to trvalo len tri dni, keď sa sovietski výsadbári znovu vrátili a tentoraz sa na úkor žandárov a finančnej stráže vyzbrojili definitívne. Verbovali totiž miestnych mužov do partizánskeho oddielu presne podľa inštrukcie z Kyjeva.

Povstalecký spojár Viktor Chmúra, narodený 31. augusta 1922, sa dožil sto rokov, aby pre periodikum *Bojovník* zanechal túto momentku z bojov: „Raz sme sa dostali na kraj lesa a Nemci nás začali ostreľovať. Na kostolnej veži mali pozorovateľňu, preto nás zbadali. Pálili po nás aj míny. Im už bolo všetko jedno. Dostali sme sa pod strašnú paľbu. Počul som, že si máme rýchlo ľahnúť, nevedel som však kam. Kamarát mi hovorí, aby som si ľahol do jamy, ktorá zostala po výbuchu míny, že oni nestrieľajú dva razy na rovnaké miesto. Ešte som cítil, ako v tej jame bolo teplo. Strašne som sa bál a naozaj som aj schytil kus črepiny do nártu.“

Vo výcvikovom stredisku V. taktickej skupiny z neznámych dôvodov vystrojili frekventantov jazdeckými nohavicami krikľavočervenej farby. A tak, keď došlo k náletu práve počas vydávania obeda na lúke pred kasárňami, nemeckí letci našli ľahké terče na zelenej lúke v červených bodoch zaľahnutých frekventantov.

O zákernom nasadzovaní haličských SS-ákov z Ukrajiny proti partizánom hovorí kronika obce Kunerad: „U nás Nemci zamenili svoje jednotky jednotkami ukrajinských vojsk. Títo veľmi ostro sledili po horách za partizánmi. Neraz prišli dvaja-štyria do krčmy, kupovali našim občanom piť, nadávali na Nemcov a Hitlera, strhávali nemecké odznaky, skákali, šliapali a pľuvali na ne a potom sa vypytovali na partizánov. Keď sa našiel človek, ktorý im uveril a zaviedol ich do hôr k partizánom, naoko sa stávali partizánmi, ale len na krátko, lebo o pár dní ušli a potom viedli svoje jednotky na partizánov. Okrem toho udali aj tých občanov, ktorí im dali informácie, odviedli ich do Žiliny, kde ich väznili, trýznili a nakoniec vyviezli do koncentračných táborov do Nemecka.“

3. 10., utorok, od rána pribúdanie oblačnosti a dážď, 13 °C

Padol Svätý Kríž nad Hronom. Okupantmi otriaslo poznanie, že napriek úspešnému postupu cez Janovu Lehotu a likvidáciu jednej povstaleckej batérie sa povstaleckí delostrelci dokázali spamätať a na rozkaz veliteľa delostrelectva III. taktickej skupiny zasypali postupujúceho nepriateľa nevídaným prívalom až 1 200 delostreleckých granátov. Také „plytvanie strelivom“ riešila až SNR, ale kapitán Boris Horváth trval na tom, že išlo aj o psychickú podporu bojmi otrasených pešiakov a partizánov. V bojoch boli rozbité prápory kapitána Felcmana a kapitána Kapišinského, ktorých zvyšné mužstvo sa rozutekalo. Veľké straty mali aj partizáni z brigády kapitána J. Nálepku. Po obsadení Sv.

Kríža nad Hronom sa povstalci zachytili až na línii Trnavá Hora a Jalná, to je len 16,7 kilometra od Zvolena a 32,6 kilometra od Banskej Bystrice. Obe mestá sa dostali prakticky do dosahu ďalekonosného delostrelectva. To nacisti neprisunuli, pretože očakávali skorý pád oboch miest. Na to si ale museli ešte počkať.

Nacisti sa rozhodli pre konečný úder 2. partizánskej brigáde Štefánik. Nastúpili od Bystričky, serpentínami od Turčianskeho Svätého Martina, Zátareckou dolinou a pod ochranou dažďa a hmly hrebeňom od Minčola. Tam vypálili Bagarovu chatu. Na pravé poludnie boli už pri Martinskej chate, odkiaľ stihli partizáni vyniesť materiál a zásoby do lesných úkrytov nad Bystričkou a vo Veľkej doline. Brigáda sa tu rozdelila. Časť pod velením nadporučíka Žingora ustúpila na Baniská a pridala sa k ostatným oddielom brigády. Druhá časť pod velením Konstantina Popova sa presunula do Valčianskej doliny, kde vytvorila 2. slovenskú národnú partizánsku brigádu, ktorá ostala aktívnou až do prvých májových dní roku 1945. Nacistický generál Höfle považoval Popova za zvlášť nebezpečného, takže mu venoval časť svojho hlásenia („Z bojových operácií SNP“): „... sa pokúša propagandou všemožne rozkladať mužstvo 14. SS divízie granátnikov Galizien, doteraz máme 50 prebhlíkov.“ V prípade tejto divízie to nebol až taký problém, lebo jej jadro sa koncom júna 1944 niekoľko kilometrov západne od mesta Brody dostalo do obkľúčenia, keď Červená armáda začala nečakanú ofenzívu. Počas prebývania sa z obkľúčenia 14. divízia SS prestala existovať ako samostatná jednotka, stratila 7 000 ľudí, ostalo v nej ešte 3 000 príslušníkov. Tento zvyšok divízie bol po častiach nasadený proti Povstaniu na rôznych úsekoch povstaleckého frontu, ako aj na

zabezpečovaniu a represívnu činnosť v zázemí. Jej príslušníci sa buď brutálne vršili na civilnom obyvateľstve, alebo utekali. Veliteľ divízie SS-Brigadeführer und Generalmajor der Waffen-SS und der Polizei Fritz Freitag sa po zajatí Spojencami v obave, že sa za tie zverstvá bude zodpovedať, radšej zastrelil.

Okresný náčelník v Martine vyhláškou oznámil popravu 48 civilistov podozrivých z odbojovej činnosti. Najmladší mal len 15 rokov, najstarší 60. Exekúcie viedol osobne hauptscharführer Harms podľa zoznamu, ktorý osobne zostavil. Najskôr dal jednej skupine Sklabiňanov na Bukovinách vykopať 2 metre hlboké, asi 2 metre široké a 8-10 metrov dlhé jamy. Časť z kopáčov vrátili do pivníc okresného riaditeľstva HG, kde sídlilo aj nacistické SD. V nich boli tak nadžganí, že zapálená zápalka hneď zhasla, lebo chýbal kyslík. Po poprave, kde bola takmer polovina Sklabiňanov, zase priviezli ďalších zajatcov, aby jamy plné mŕtvol zahádzali. Neskôr, po exhumácii boli na mŕtvych objavené stopy beštiálneho mučenia – polámané ruky, rozbité lebky, poprebodávané telá...

Na druhej strane po popravách ľahkomyselne siahali aj partizáni. Často stačilo len akési vágne podozrenie či len zatknutie neznámeho, ktorého sa v tej chvíli nemal kto zastať. Tak sa spravodajská skupina „Smrek-Bohuš“ dostala na trase svojho pochodu do priestoru pôsobenia v Uhrovskom Podhradí, kde ich privítal veliteľ miestnej partizánskej skupiny, ktorého osobne poznali. Na prespanie im ponúkol naozaj kuriózne miesto – provizórne väzenie v strážnom domčeku. Tam boli zaistení dvaja muži, ktorí mali byť na druhý deň ráno o 09:00 h

popravení („Boje za frontom“): „... Na svitaní jeden z odsúdených vstal a začal sa prechádzať po miestnosti. Keď sa rozvidnelo, komisár Mlynský v ňom spoznal svojho spolužiaka z Vojenskej akadémie v Banskej Bystrici, nadporučíka delostrelectva Ladislava Stránskeho, a oslovil ho. Väzeň sa mu zahľadel do tváre, po chvíľke sa spamätal a vykrikol: „Štefan, teba sem boh poslal!“... Vraj ho chytili, ako prechádzal na motorke bez dokladov a z partizánskej skupiny ho nik nepozná. Upadol teda do podozrenia, že ho vyslali fašisti, aby vyzvedal.“ Paradoxom je, že práve Stránsky bol zaslúžilý odbojár – tak blízko bolo v rukách partizánov od podozrenia k poprave a naopak k zvitaniu. Táto spravodajská skupina napojená cez rádiostanicu s najvyšším velením Červenej armády s tým mala už svoju skúsenosť. Už v prvých dňoch Povstania v Turčianskom Sv. Martine, v budove obsadenej armádou, kde im ponúkli samostatnú miestnosť, boli zatknutí pri vysielaní. Zavreli ich do pivnice (ozbrojených, aj s vysielaczkou) a zanechali niekoľko dní bez toho, aby sa o nich niekto zaujímal. Len náhodou sa v budove objavil ich známy sovietsky partizánsky veliteľ, ktorý to komentoval slovami „Kakaja komedija!“. Trvalo však ešte tri dni než sa na miestnom štábe povstaleckej armády vo Svätom Petre (dnes Turčiansky Peter) situácia vyjasnila a spravodajská skupina „Smrek-Bohuš“ mohla pokračovať v plnení svojich úloh. Za ich zatknutím bol miestny profesor Roob z ilegálnej skupiny Flóra, ktorá bola napojená na Londýn. Dôvod zatknutia sa však už nedozvedeli...

Hlásenie partizánskej skupiny Pavel z dnešného dňa (v origináli bez jazykovej úpravy): „Zo všetkých náznakov vysvitá, že Nemci počítajú v nitrianskej doline na obranu, lebo vyzvali civilné obyvateľstvo v úseku

Topoľčany, Baťovany, Oslany k dobrovoľnej evakuácii na západ...
V Baťovanoch robia popravy u nového kostola, kde je vykopaná jama,
leží tam asi 150 ľudí (ženy, deti a nahé), ženy údajne znásilňujú.
V Suteckej doline popravených 40-50 mužov. 62 zajatcov popravených
u Topoľčan, 45 Židov v Nemčiciach... popravení.“

Tí, čo takéto beštiálne popravy zázrakom prežili, vydali o tom aj takéto svedectvá („Bojoval národ“): „Zobrali nás a šikovali do domu Štefana Zúbeka. Odtiaľ sa už ozývali výkriky a plač. Pokúšali sme sa vrátiť, lenže vojak nás nepustil. Už som cítil, že idem na smrť. Vošiel som do chodby a cez otvorené kuchynské dvere som videl na zemi postrieľaných ľudí. Z kuchyne vyšiel esesák v bielej pláštenke. Úzkosťou sa mi zvieralo srdce a hrdlo. Čosi mi našepkávalo: Púšťaj sa skorej! Zaznel výstrel a ja som padol dolu tvárou a tak som zostal ležať. Chvíľu som bol omráčený, ale potom som vnímal všetko, čo sa okolo mňa dialo. Vedľa po ľavej strane padol ďalší. Domnieval som sa, že je to môj brat. Ležal som bez pohnutia. Do dverí vošiel ďalší, ktorý stačil iba vykriknúť "Ježišmária"! Tresol výstrel a už padol krížom cez prah dverí na moje nohy. Ležal som medzi postrieľanými, z ktorých ešte viacerí prejavovali známky života, stonali, zmietali sa v smrteľných krčoch. Rozmýšľam, čo mám robiť. V tej hrôze som ani nevedel, či som ranený, alebo nie, nijakú bolesť som necítil. Na chodbe som počul pravidelné ťažké kroky Nemca, ktorý nás strážil. Čas akoby sa bol úplne zastavil. Ranení stonú a zvíjajú sa v bolestiach. Esesák vošiel dnu, prišiel k jednému, čo sa ešte hýbal, a strelil mu do tyla. Potom k druhému, k ďalšiemu, až prišiel ku mne. Aj dýchať som prestal. Snažil som sa nehybne ležať, avšak nervy som mal už také vybičované, že ani neviem, či som sa netriasol a nehýbal. Čakal

som na výstrel. Nemec nevystrelil. Možno mu vyšli náboje, možno si myslel, že som mŕtvy. Uvedomoval som si len jedno, že ešte žijem. Tí, čo predtým stonali, tichli, len z chodby bolo počuť tlmený nemecký rozhovor...

Nemec znovu vyšiel... Už horel aj dom a nad hlavou mi začínala prehárať povala, dusil som sa od dymu, strašná páľava ma oblievala. A z chodby sa stále ozývali kroky strážiaceho vojaka. Na kabát mi padla horiaca trieska. Za živa tu predsa zhorieť nemôžem! Dvíham pomaličky hlavu, ale len na chvíľku, a čakám, čo bude. Znovu som si ju položil a opäť zdvihol. Keď ani teraz nezaznel výstrel, vytiahol som si nohy spod mŕtveho suseda. Klakol som si na koleno, obrátený chrbtom od dverí, a stále som ešte čakal, že po mne vystrelí. Do dverí som sa však neodvážil pozrieť, aby som nezazrel hlaveň samopalu. Už začínal na mne horieť kabát. A vtom sa na chodbe prevalila prehorená povala. Nemec vybehol von. Vstal som aj ja, prekročil som mŕtveho Gusta Kotrlca a vybehol som z domu. Prebehnem cez záhradu, chcem ísť na lúku Frantovku, ale tam vidím zástup ľudí, obkolesený fašistami. Dole na ceste stáli obrnené vozy. Čo robiť, kam sa podieť? Vrátil som sa rýchlo späť, v záhrade som sa zahrabal do snehu... V dome neďaleko mi zhorela žena a mladší syn Jožko..."

Neobvyklé strety medzi povstalcami a Nemcami ponúkali krčmy, pohostinstvá a cukrárne medzi frontovými líniami, ktoré napriek vojnovým udalostiam napodiv fungovali a mali, čo ponúknuť. V tomto prípade išlo o opustený dom v kúpeľoch Štubnianske Teplice, kde bola pivnica s bohatými zásobami vína, ako aj fľaše s tokajským a koňakom. Ponúkať sa sem chodili striedavo Nemci aj povstaleckí prieskumníci, ale

vždy len na pár minút, aby čo-to odniesli. Tejto noci to malo byť inak. Prepadovú hliadku povstalcov tvorili štyria vojaci, z toho dvaja prieskumníci, a navyše dvaja dôstojníci, z toho jedným bol spravodajský dôstojník, ktorý prepad viedol. Po dlhšom nočnom pochode dorazili k domu, z ktorého práve vyšiel totálne ožratý nemecký vojak zo Sudet, aby si odskočil. To bolo znamenie, že Nemci úplne opustili ostražitosť. A naozaj, keď povstalci vošli do pivnice, našli tam dvanásť na mol opitých nemeckých vojakov. Takých opitých, že príchodzích vítali vínom v plechových šáľkach a chceli sa opilecky bratať. Keďže spravodajský dôstojník ovládal perfektne nemčinu a aj nárečie používané Nemcami na Slovensku, vznikla aj bizarná debata („Železný prápor“): „Opití nemeckí vojaci s oťaženými hlavami slintavo brblali, jeden druhému si prisviedčali, apaticky opakovali: "Hitler kaput, alles kaput". Víno z dvoch prostredných sudov vytekalo z dierok navrtaných guľkou z pištole do pocínovaného vedra. Odtiaľ potom čerpali, keď dopili šáľku...“ Nemci sedeli pri sviečkach, a tak až na jedného nepochopili, že hovoria s nepriateľmi. Ten jeden bol poddôstojník, ale nesiahol po zbrani, lebo mu bolo jasné, že by tým masaker len začal. Tak sa pokúšal s povstalcami zbratať, ale rýchlo to fatalisticky vzdal. Bol príliš opitý, aby sa na čokoľvek zmohol. Povstalci sa vytratili a ostal len spravodajský dôstojník, ktorý tú poslednú pitku v živote týchto okupantov ukončil streľbou zo samopalu.

Pri preberaní sovietskej pomoci na letisku Tri Duby dochádza ku konfliktom, lebo frekventanti Výcvikového strediska, ktorí vaky so zbraňami zbierajú a triedia, sú odstrkovaní arogantnými partizánmi,

ktorí si z nich prednostne vyberajú výhodnejšie samopaly a povstaleckým vojakom nechávajú pušky.

Dôkazom, že vo vojne sa bojuje aj cez žalúdky, je príklad Marty Eisenhutovej, ktorá mala vtedy len 24 rokov: „V Bystrici vtedy bolo do Povstania zapojených veľa ľudí a mnohí nemali kde jesť. Nemohli chodiť do vojenskej vývarovne. Začali ma preto nahovárať, aby som otvorila našu vlastnú kantínu. Vedeli, že ešte v Bratislave som kedysi pracovala vo vývarovni na Zelenej ulici a že to viem celé zorganizovať. Toľko do mňa dobiedzali, až som sa do toho pustila. Zistili sme, že pri stanici je jedna zanedbaná kuchyňa. Patrila asi 60-ročnej pani Černej. Žila s Nemcom, ktorý však utiekol. Aj ona sa bála, že ju zabijú. Musela som ju presviedčať, že budeme mať ochranu. Z jej menzy však už všetko pokradli, celé vybavenie kuchyne. Okrem ochrany som jej sľúbila aj to, že zabezpečím, aby vojaci našli jej hrnce a taniere. Oni ich naozaj získali a len čo sme všetko dali do poriadku, začali sme variť.

Potrebovali sme peniaze na prvé zásoby. Žiadala som o ne istého doktora Púla, to bol vojenský povereník. Neveril mi, lebo ma nepoznal, a nič mi nedal. Urazilo ma to, ale nezastavilo. Naopak. Vybrala som peniaze od ľudí na prvých desať obedov a menzu som spustila. Postupne sa k nám pridávali ďalší. Onedlho sa u nás stravoval napríklad celý Slobodný slovenský vysielateľ, chodili tam všetci povereníci, samozrejme, aj Gustáv Husák. Varili sme pre 150 ľudí, viac sa ich tam nezmestilo. Ale potom za mnou začali chodiť a prosiť, či by som nenavarila aj do kastróliku, keď si tam už nemajú kde sadnúť. Za pár dní ma poznala celá Bystrica, ľudia ma zastavovali na ulici a pýtali sa, či

nemôžu u mňa jesť. Sama neviem, kde sa vo mne brala sila a odvaha niečo takéto rozbehnúť.

Nakoniec prišiel aj pán Púl so ženou. Bol prekvapený, že sme to rozbehli aj bez neho. Pýtal sa ma: ‚Kde ste vzali peniaze, však ja som vám nedal?‘ Tak som mu povedala, že som to rozbehla sama. Bola som hrdá, lebo to bola prvá vývarovňa svojho druhu na Slovensku.“

4. 10., streda, ráno zamračené, ubúdanie oblačnosti, 14 °C

Hlásenie partizánskej skupiny Pavel z dnešného dňa (v origináli bez jazykovej úpravy): „... s prvou rotou previedli sme prepád Bzenice. Nemecká posádka – asi 70 mužov – bola z obce vytlačená a v zmätku ustúpila do hôr južným smerom, kde narazila na jedno naše družstvo a pri prestrelke, pri ktorej sme museli zasadiť ďalšie dve čaty, bol nepriateľ rozprášený... V čistení sa pokračuje...“

Minkova letecká rota bola po týždni bojov odoslaná na trojdňový oddych do Kunešova. Stihla však odpočívať iba jednu noc a na rozkaz sa presunula v poslednej chvíli do úseku pri Hornom Turčeku, ktorý bol už v nemeckých rukách. Cestou sa od ranených dozvedali, že povstalecký prápor Zafír tu obranu neudržal a ustupuje. Riešením bol nečakaný protiútok, čo umožňoval zalesnený terén kryjúci ich postup až po najbližšiu dedinu. Vpravo od cesty postupovala lesom tretia čata, vľavo prvá a druhá. Nemecké vysunuté prieskumné hliadky ich nespozorovali, a tak sa dostali do krížovej paľby postupujúcich mladých letcov. V

zmätku ustúpili a vyprázdnili Horný Turček. Letci v úlohe pešiakov ich nasledovali a zachytili sa v obci. Proti silnej jednotke nemeckej pechoty postupovalo 51 žiakov Školy leteckého dorastu vyzbrojených ruskými samopalmi Špagin, ktorých podporovali spolužiaci s guľometmi. Ich boj trval približne tri hodiny, počas ktorých odolávali nemeckým útokom a zúrivej delostreleckej a mínometnej paľbe. Postup nepriateľa zastavili a s minimálnym množstvom munície a granátov ho zdržiavali až do večera, keď ustúpili. Keďže ich bolo málo, posily neprichádzali a hrozilo im obkľúčenie stiahli sa na železničnú stanicu Piargy. Počas ústupu ich ostreľovali aj miestni usadlíci nemeckej národnosti. Tu zahynuli žiaci letectva, ktorí už nikdy nevzlietnu: Ivan Trnka, Jozef Baláž, Ondrej Mistrík, Július František Valášek a Stanislav Čížek. Traja ďalší boli ťažko ranení a ďalší ľahko. Po rozbití práporu Zafír nadporučíka Davida ich hrdinstvo napomohlo k usporiadanému ústupu ostatných jednotiek IV. taktickej skupiny do Kremnických vrchov. Tam držali prístupové cesty k Banskej Bystrici už bez zaváhania.

Povstalecké velenie sa pokúsilo vyriešiť problém s nedostatkom ručných zbraní tým, že od Zvolena vypravili vlak s tisíckou neozbrojených odvedencov. Tí mali postupne prevziať zbrane od bojujúcich jednotiek a vystriedať ich. Dopadlo to katastrofálne. V oblasti práve prebiehali silné boje a vlak zostal stáť v Starej Kremničke, kde po ňom nemecké jednotky spustili paľbu z ťažkých guľometov a mínometov. Časť mužstva sa v panike rozutekala a transport sa nakoniec podľa plánu na pomoc IV. taktickej skupine ako celok nedostal.

Stíhač Božik na Bf-109 vzlietol na poplach proti nemeckému prieskumnému lietadlu Fw-189. To doplatilo na typický nemecký stereotyp – už štvrtý deň v tom istom čase priletel z toho istého smeru, aby urobil štyri okruhy nad Čremošným a po snímkovaní povstaleckej obrany zhodil zopár ľahkých bômb. Tentoraz sa jeho pilot zrejme spoliehal na krytie mrakmi, ktoré v ten deň boli len 500 metrov nad zemou. Božik ale našiel dieru v oblačnosti a vystúpil na voľné nebo, ktoré s hradbami oblakov pod lietadlom vytvárali povznášajúcu panorámu. Na také pohľady však nebol čas, lebo Božik objavil pred sebou Fw-189 a rozhodol sa pre útok. Nemecký pilot varovaný pozorovateľom, ktorý sledoval situáciu za lietadlom, sa rozhodol pre riskantný únik do mrakov. Ani útočník, ani jeho obeť totiž nevedeli, či oblaky nesplývajú z horami a obaja by skončili zle. Z oblakov však vypadli ešte dostatočne vysoko nad zemou a po Božikovej paľbe vyrazil z nemeckého lietadla čierny dym. Stále sa ale držalo vo vzduchu a jeho pozorovateľ na oplátku skúšal neúspešne zasiahnuť útočníka jednoliatou šnúrou svietiacich striel. Božik zaútočil znovu a Fw-189 pri pokuse o únik zákrutou v nízkom lete narazilo aj s posádkou do blízkeho kopca.

Velenie I. taktickej skupiny sa nepoučilo z kritiky hlavného velenia a neprebudilo ho ani to, že už 25. 9. oddiely divízie Tatra obsadili obce Rakša, Svätý Michal (dnes Turčiansky Michal) a Štubnianske Teplice. Nezabezpečilo si boky obrany a súčinnosť s vedľajšími jednotkami neexistovala. O tom sa nepriateľ dozvedel naozaj kuriózne. Strážmajster četníctva Slimák mal byť potrestaný za krádež, ale pred vojenským súdom svoj čin oľutoval a pýtal sa na frontu, kde vraj svoj čin očistí. Tak bol pridelený k práporu Štubniak, kde sa iniciatívne hlásil na prieskum

a často chodil na rozhranie práporu a 1. partizánskej brigády Stalin, čo je vždy najslabšie miesto každej obrany. Po niekoľkých dňoch spolu so siedmimi ďalšími vojakmi zišli z obrannej línie dolu do Uramovho hostinca v obci Háj na pijatiku a cigarety. Čoskoro ich okoloidúca žena upozornila, že do obce prišla nemecká hliadka. Ostatní vojaci sa zdvihli a ušli zadným vchodom cez dvor, len Slimák ostal sedieť. A keď prišla nemecká hliadka, vítal ich zdvihnutými rukami a volaním „Komm essen, komm trinken“. Veliteľ hliadky mu odobral jedinú jeho zbraň, bodák, a odviekli ho do Sv. Michala. Od neho sa Nemci dozvedeli, že popri hlavnom postavení povstalcov je len slabo chránená Rakšianska dolina, ktorú mal chrániť len 24-členný oddiel partizánov. Velenie I. taktickej skupiny ani po zistení tejto dezercie neurobilo žiadne zmeny, hoci im muselo byť jasné, že nepriateľ teraz pozná podrobnosti o obrannom postavení na Šturci. V tento deň Nemci nastúpili hlavnou dolinou v klamlivom útoku, ktorý velenie I. taktickej skupiny zaslepil. Pritom lesnou cestou a chodníkmi prešla rozhodujúca časť útočníkov vedená zradcom Slimákom do boku a tyla bojom zaujatých povstaleckých jednotiek. Náhle sa tak vynorili z lesa pri postavení delostrelcov, ktorí sa pokúsili o zúfalý manéver priamej paľby na krátku vzdialenosť. Statočne bojovali v nádeji, že im včas z tyla prídu konské záprahy a zachránia tak delá. Tie sa však oneskorili, lebo jediný vyšší dôstojník v tyle, lekár jednotky, vyhlásil, že záprahy nesmú ísť do postavenia bez rozkazu a ten rozkaz nemal kto vydať. Kým sa zmätok vyjasnil, bolo už neskoro. Povstaleckí vojaci ustupovali a s nimi aj delostrelci, ktorí tak zanechali nepriateľovi dve delostrelecké batérie, Klen a Vrba, ako aj dva protitankové kanóny. Uniknúť sa podarilo len batérii Palma. Na mieste povstalci zanechali aj nepojazdný ľahký tank, ako delostreleckú posilu,

a všetok spojovací a tylový materiál. Nacisti postupovali ďalej a zblízka zlikvidovali druhosledové jednotky práporu kapitána Štubniaka. Jediné prápor Vitalaya ostal bojaschopný a ustúpil sporiadane štyri kilometre nad Hornú Štubňu. Hrozilo, že sa nacisti zmocnia železničnej stanice pri Čremošnom.

Obchvat povstaleckej obrany a rozpad jej jednotiek opisuje podplukovník žandárstva Júny, veliteľ obranného úseku „Jaseň“ („Paměť ludu 3“): „Vtedy som osobne riadil ústup jednotiek z obkľúčenia až dovtedy, kým som sám nebol z troch strán obkolesený. Zachránil som sa iba s najväčšou fyzickou námahou, ale aj s nadľudským duševným vypätím. Najprv som asi 300 metrov bežal do strmého kopca k železničnej trati a potom som sa asi 500-600 metrov plazil pozdĺž nej smerom do lesa... Keď som sa úplne vyčerpaný dostal k tunelu poblíž železničnej zastávky Čremošné, našiel som tam niekoľkých príslušníkov môjho štábu, ktorí boli presvedčení, že som v boji zblízka padol alebo ma prinajlepšom Nemci zajali.“ Bol to kritický moment, keď sa podľa samotného veliteľa úseku už v to popoludnie mohli nacisti dostať do Banskej Bystrice. Našťastie včas prišli armádne zálohy v podobe práporu Orech a leteckej roty, ktorá okamžite prešla do protiútku...

Prudké opakované nemecké útoky pri Štubni (kde nemecké obyvateľstvo vívalo okupantov) tak rozvrátili povstaleckú obranu, že na jej obnovenie bol zo zálohy hlavného štábu nasadený aj prápor kapitána Haluzického. Jeho roty sa presunuli vlakom a autami až po Štefánikov tunel pri Čremošnom. Odtiaľ sa prápor rozvinul a lesom postupoval proti predpokladanému nepriateľovi. O ňom sa dozvedali zo zmätených

správ jednotlivcov, ktorí utekali z miesta bojov. Tých zachytili a začlenili späť do bojovej zostavy. Následný boj zblízka v lese bez zákopov si vyžiadal veľké straty na oboch stranách. Vrchné velenie poslalo na pomoc leteckým pešiakom pancierový vlak „Hurban“. Opancierovaný bol obyčajným kotlovým plechom. Výzbroj tvorila poľná húfnica vzor 14/19 kalibru 100 mm v delovom vagóne, 3 delá 37 mm v tankových vagónoch a 10 ťažkých guľometov vzor 35/37 kalibru 7,92 mm. Veliteľom bol kapitán útočnej vozby Martin Ďuriš-Rubanský, zástupcom nadporučík D. Miartuš, strojvedúcim P. Maťaš. Posádku tvorilo do 70 mužov. Velenie sľúbilo aj podporu partizánov, ktorí sa však nezjavili. Jednotka i tak zaútočila podľa plánu o 16:00 h spolu s posádkou pancierového vlaku. Útok mal spočiatku úspech, ako spomína veliteľa vlaku: „Nemci nečakali tento nápor, čo bolo vidieť z ich postupu v rozčlenených tvaroch. Po povelu "Páľ!" začal paľbu ako prvý veliteľ delostreleckej skupiny. Účinok paľby bol strašný. Skupina nepriateľských vojakov, ktorá postupovala v zástupe, bola úplne rozbitá. Paľba sa prenášala na ďalšie ciele s obdobným účinkom. Po začatí streľby z ostatných zbraní spôsobila... taký zmätok, že nepriateľ sa dal bezhlavo na ústup. Dal som rozkaz postupovať vpred v domnienke, že súčasne postupuje naša pechota, ako bolo dohodnuté, po hrebeňoch zárezu, cez ktorý sa musel pancierový vlak presunúť... Ale hrebene zárezu už držali v rukách Nemci, a keď naša pechota nepostúpila, paľba našich zbraní bola neúčinná... dostali sme sa do veľmi nepríjemnej situácie...”

Pancierový vlak tak zaviazol na nevhodnom mieste, v terénnej vlně, ktorá bránila výstrelu zo strelní vlaku vľavo a naopak sa k nemu mohli nacisti skryto priblížiť a zasypávali ho granátmi a streľbou

z pancierových pästí. To všetko si mohli beztrestne dovoliť, keďže povstaleckí vojaci napriek dohode nepostúpili až sem, kde by mohli okupantov zraziť z tyla. Situácia bola kritická – jeden tankový vozeň dostal zásah do veže, ktorý ju prestrelil; v druhom vozni bola polovica tankovej veže zásahom pancierovej päste odtrhnutá. (Po týchto skúsenostiach dostali veže všetkých troch takýchto vlakov prídavné pancierovanie z plechov hrubých 10 mm.) Okrem toho signalizácia telefónnou linkou a zvonkovým zariadením bola zničená. Popri vyradenej posádke rušňa boli ešte dvaja vojaci mŕtvi a štyria ranení.

Vtedy sa člen vlakovej čaty Juraj Trnovský rozhodol pre skutočne hrdinský čin. V paľbe použil spodný prielez z vozňa, podplazil sa pod vlak a tak sa dostal do rušňa. Tu s pomocou jeho zranenej posádky uviedol vlak opäť do chodu na výhodnejšie miesto a vlak z bojiska vycúval. Smola bola aj v tom, že keby sa pancierový vlak dostal ešte o 200 metrov dopredu, mohol tam rozbiť silné uskupenie okupantov. Zásah posíl a pancierového vlaku však aspoň zvrátil akútnu krízu, popri trati sa do útoku dostali aj rota kapitána Nižňanského a rota kapitána Hurbana a na čas stabilizovali povstaleckú obranu. Serpentíny smerom na Malý Šturec povstalci vyhodili do vzduchu. V boji sa vyznamenal aj 25-členný oddiel četníkov z Moravskej Ostravy. Do bojov zasiahli na iných úsekoch už skôr. Ich odhodlanie vzoprieť sa ohavnostiam nacizmu napriek nutnosti prekonať pás nemeckého záboru na Slovensku je dodnes obdivuhodné (len piati sa dočkali oslobodenia). To všetko, podľa veliteľa úseku podplukovníka Júnyho, priam zázračne zachránilo Banskú Bystricu, ktorú okrem už nasadených síl nemal kto brániť. Disciplinovanosť a odvahu leteckých rôť ocenil aj náčelník štábu veliteľstva armády major gšt. Nosko, ktorý prišiel na bojisko spolu s

posilami. Naopak veliteľ tu nasadeného pluku nemeckej divízie Tatra večer hlásil na svoje veliteľstvo: „Zvlášť tvrdošijný odpor pri Hornej Štubni a Svätom Kríži. Nepriateľ viedol početné protiútoky v sile roty proti našim jednotkám, ktoré vnikli do nepriateľských postavení. V Hornej Štubni boli tieto útoky podporované tankami (mal na mysli bojisko východne od obce a tanky umiestnené vo vozňoch pancierového vlaku – pozn. Juraj Lepiš) a nasadením pechoty...“

Boj pancierového vlaku „Hurban“ zbeletrizoval známy spisovateľ Rudo Moric z pohľadu strelca z tankovej veže („Bojoval národ“): „Hurban... postupoval. Šinul sa ticho, ešte aj vyklopkávanie kolies prestalo, ako keď mačka zatiahne pazúriky do vankúšov. Ustavične som pozoroval okolie cez periskop... Len čo sa Hurban prešuchol zákrutou, za radom starých smrekov na rozľahlej čistinke zasvietila horáreň... Drevenica s vyrezávanými okennými rámami, na štíte nad verandičkou parožie... Tu by sa bývalo, vzdychol som si sám pre seba, plný smútku, lebo zároveň mi prišlo na um, že o chvíľu toľká palebná sila, akú má Hurban, urobí z tej nádhery hromadu triesok. A hľa, okolo horárne obchádza dvojica nemeckých strážnych. Prilby na hlavách, v rukách v pohotovostnej polohe automaty.

Červená raketa!

Zbohom horárnička... Už aj guľomety pražia do horárne. A tá akoby sa premenila na mravenisko. Dverami vybiehajú, oknami vyskakujú prekvapení fašisti. Podajedni len tak v košeliach, iní si v behu zapínajú blúzy, viacerí si ich nedozapínajú, iba sa sklznú na zem, tí, čo ušli smrti, hľadajú úkryt, z ktorého začínajú paľbu. Už klopká nemecký guľomet, čo má oveľa pomalšiu kadenciu ako zbrojovka. A ja si beriem za cieľ

spodné okná, najprv pustím do jedného, potom do druhého, z okien sa valí kúdolík dymu. Nemci už neskáču oknami... Ale stále sa mrvia, pobiehajú, mnohým sa podarilo dostať z horárne. Už klope aj druhý guľomet, ba spoza horárne začínajú lietať míny. Našťastie mínomet nie je zastrieľaný, vybuchuje to ďaleko od vlaku.

A Hurban sa pomaly presúva hore, dole, hore, dole.

A všetky jeho zbrane chrlia oheň.

Strašný oheň!

Horáreň sa mení na ošklivú zrúcaninu... Odrazu sa čosi blyсне v okne... Aha, hlava v prilbe, puška! Rýchlo narábam zameriavačom. Krútim jednou i druhou rukou, rýchlo, rýchlo! Cítim, ako mi pot vyráža na čelo. Lebo tuším, čo to je. Nie obyčajný strelec!

Kým som stačil zamieriť, kým som stihol stlačiť spúšť, z okna vyšľahol plamienok. A vzápätí sa Hurban prestal pohybovať. Zastal akoby v ňom vyhasol život. Stlačím spúšť, granát chytil roh okna, kde sa utúlila hlava šnajpra. Chytilo ho, či nie? Ale aj keď ho chytilo, stalo sa to o sekundu, o zlomček sekundy neskoršie, ako bolo treba. Hurban bezmocne stojí a stal sa oveľa istejším cieľom pre nepriateľa.

... Odrazu len Hurbanom pomykalo, akoby sa prebral z bezvedomia... pomykalo ním natoľko, že som čelom vrazil do ostrej hrany pri periskope... spakruky si utieram čelo, na ktorom cítim teplú vlhkosť. Pozriem na ruku – a tá je celá krvavá...

A ja už zase mierim a strieľam. Nemci prekvapení, že sa Hurban pohol, na chvíľu zmeraveli, teraz my musíme využiť chvíľu a poriadne im zapražiť...

... kolesá rušňa náhlivo zabrali – a pancierák sa vydal na spiatočnú cestu...“